

Ana Podgornik, Boštjan Udovič in Iztok Simoniti

Kulturna diplomacija slovanskih držav v Evropski uniji

Ljubljana 2012

Ana Podgornik, Boštjan Udovič in Iztok Simoniti

KULTURNA DIPLOMACIJA SLOVANSKIH DRŽAV V EVROPSKI UNIJI

Izdajatelj in založnik: Fakulteta za družbene vede

Za založbo: Hermina Krajnc

Copyright © FDV, 2012

Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.

Vse pravice pridržane.

Knjžna zbirka ACTA DIPLOMATICA

Urednik zbirke: Boštjan Udovič

Recenzenta:

Jezikovni pregled: Maja Degan

Naslovnica: Ljubiša Stanojevič in Grega Tekavec

Prelom: O2

Tisk: Littera Picta

Ljubljana, 2012

Knjiga se tiska kot sprotni tisk.

e dostop: www.fdv.uni-lj.si/zalozba

Izid knjige sta podprla Javna agencija za knjigo Republike Slovenije in Evropska unija (Jean Monnet Program).

The book was published with the support of the Jean Monnet Programme of the European Union.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

327(4)

061.1EU:327

341.7(4=16)

PODGORNIK, Ana

Kulturna diplomacija slovanskih držav v Evropski uniji / Ana Podgornik, Boštjan Udovič in Iztok Simoniti. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2012. - (Zbirka Acta diplomatica)

Dostopno tudi na: <http://www.fdv.uni-lj.si/zalozba/edostop.asp>

ISBN 978-961-235-613-2

ISBN 978-961-235-614-9 (ePUB)

1. Udovič, Boštjan, 1980- 2. Simoniti, Iztok

263958528

Humanitní program znamená cítit sympatii ke všem lidem přes rozdíly jazykové, národní, třídní. Humanitní program znamená zároveň úsilí po sjednocení všeho lidstva. Tento humanitní program bude uskutečněn spolejnými státy Evropy, a ke spojení států evropských národově slovanští přispějí svou vzájemností.

Tomáš G. Masaryk, první předseda Českoslovaška, 1923

Kazalo

Kazalo tabel	7
Seznam kratic	9
Predgovor: Evropska unija, Slovenci in Slovani.....	13
Uvod.....	29
1 OPREDELITEV IN OPERACIONALIZACIJA OSNOVNIH KONCEPTOV	
KULTURNE DIPLOMACIJE.....	35
1.1 Opredelitev in konceptualizacija kulture.....	37
1.2 Opredelitev in konceptualizacija diplomacije.....	40
1.3 Opredelitev in konceptualizacija javne in kulturne diplomacije.....	43
1.4 Elementi kulturne diplomacije.....	53
2 ZGODOVINA SLOVANSKEGA POVEZOVANJA IN ZGODOVINSKI VIDIK	
RAZVOJA POLITIK EVROPSKE UNIJE.....	65
2.1 Avstroslavizem.....	69
2.2 Panslavizem.....	74
2.3 Neoslavizem.....	82
2.4 Ilirizem.....	89
2.5 Vojni in poveljni slavizmi.....	91
2.6 Zgodovinska povezovanja Slovanov skozi prizmo kulturne diplomacije – povzetek	95
2.7 Zgodovinski razvoj kulturnih politik Evropske unije.....	96
3 KULTURNA DIPLOMACIJA SLOVANSKIH DRŽAV V EVROPSKI UNIJI.....	105
3.1 Skupne značilnosti kulturne diplomacije obravnavanih slovanskih držav.....	108
3.2 Kulturna diplomacija Bolgarije	109
3.3 Kulturna diplomacija Češke	114
3.4 Kulturna diplomacija Hrvaške.....	118
3.5 Kulturna diplomacija Poljske	123
3.6 Kulturna diplomacija Slovaške.....	130
3.7 Kulturna diplomacija Slovenije	137

4 PREGLED UKREPOV EVROPSKE UNIJE ZA RAZVOJ KULTURNE DIPLOMACIJE SLOVANSKIH DRŽAV	143
4.1 Pogodba o Evropski uniji 1992	145
4.2 Razvoj kulturnih politik po Maastrichtu	147
4.3 Neposredni programi, politike in iniciative Evropske unije na področju kulture ..	151
4.4 Posredni programi, politike in iniciative Evropske unije na področju kulture	181
5 ZAKLJUČEK	199
Literatura in viri.....	205
Stvarno in imensko kazalo	235

Kazalo tabel

Tabela 1: Časovni okvir, smer informacij in infrastruktura v javni diplomaciji.....	49
Tabela 2: Osnovni podatki o gospodarstvu Bolgarije za leto 2010.....	109
Tabela 3: Drugi akterji kulturne diplomacije v Bolgariji.....	113
Tabela 4: Osnovni podatki o gospodarstvu Češke za leto 2010.....	114
Tabela 5: Ostali akterji kulturne diplomacije na Češkem.....	117
Tabela 6: Osnovni podatki o gospodarstvu Hrvaške za leto 2010.....	118
Tabela 7: Ostali akterji kulturne diplomacije na Hrvaškem.....	122
Tabela 8: Osnovni podatki o gospodarstvu Poljske za leto 2010.....	124
Tabela 9: Ostali akterji kulturne diplomacije na Poljskem.....	128
Tabela 10: Osnovni podatki o gospodarstvu Slovaške za leto 2010.....	130
Tabela 11: Drugi akterji kulturne diplomacije na Slovaškem.....	135
Tabela 12: Osnovni podatki o gospodarstvu Slovenije za leto 2010.....	137
Tabela 13: Ostali akterji kulturne diplomacije v Sloveniji.....	141
Tabela 14: Kategorije kulturnih projektov prvega sklopa dejavnosti <i>Kulture (2007–2013)</i>	154
Tabela 15: Višina financiranja za posamezno kategorijo projektov v okviru drugega sklopa.....	156
Tabela 16: Akcije programa <i>Evropa za državljane</i>	162
Tabela 17: Šest podprogramov programa <i>VŽU</i>	171
Tabela 18: Dejavnosti programa <i>Mladi v akciji</i>	177
Tabela 19: Tematske prednostne naloge ESRR in ESS, ki posegajo na področje kulturnega sektorja.....	185
Tabela 20: Pregled programov <i>MEDIA</i> od ustanovitve do danes.....	191
Tabela 21: Ukrepi, ki jih podpira program <i>MEDIA 2007</i>	192
Tabela 22: Podobe na evro kovancih Slovaške in Slovenije.....	197

Seznam kratic

ACES	<i>Academy for Central European Schools</i> ; Akademija srednjeevropskih šol
ALF	<i>Anna Lindth Foundation</i> ; Fundacija Anna Lindth
ASEAN	<i>Association of the Southeast Asian Nations</i> ; Zveza držav Jugovzhodne Azije
CEEPUS	<i>Central European Exchange Program for University Studies</i> ; Srednjeevropski program za izmenjavo študentov in profesorjev
CEI	<i>Central European Initiative</i> ; Srednjeevropska pobuda
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> ; Centralna obveščevalna agencija
ČR	<i>Česká republika</i> ; Republika Češka
DAAD	<i>Deutscher Akademischer Austausch Dienst</i> ; Nemška akademska služba za izmenjavo
DKRMZ	Direktorat za kulturni razvoj in mednarodne zadeve
DKDO	Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih
DKP	Diplomatsko-konzularno predstavništvo
ECB	<i>European Central Bank</i> ; Evropska centralna banka
ECOSOC	<i>United Nations Economic and Social Council</i> ; Ekonomski in socialni svet Organizacije Združenih narodov
EFTA	<i>European Free Trade Association</i> ; Evropsko združenje za prosto trgovino
EGP	Evropski gospodarski prostor
EIB	<i>European Investment Bank</i> ; Evropska investicijska banka
EKSRP	Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja
EKUJS	Evropski kmetijski, usmerjevalni in jamstveni sklad
ESRR	Evropski sklad za regionalni razvoj
ESS	Evropski socialni sklad
EU	Evropska unija
EUR	<i>Euro</i> ; evro
FDV	Fakulteta za družbene vede

FSK	Forum slovanskih kultur
IAM	<i>Institut Adama Mickiewicza</i> ; Inštitut Adama Mickiewicza
ICD	<i>Institute for Cultural Diplomacy</i> ; Inštitut za kulturno diplomacijo
IKT	Informacijsko-komunikacijska tehnologija
MCK	<i>Międzynarodowe Centrum Kultury</i> ; Mednarodni center za kulturo
MK	Ministrstvo za kulturo
MKCR	<i>Ministerstwo kultury a cestového ruchu</i> ; Ministrstvo za kulturo in turizem (Slovaška)
MKND	<i>Ministerstwo kultury i dziedzictwa narodowego</i> ; Ministrstvo za kulturo in naravno dediščino (Poljska)
MZZ	Ministrstvo za zunanje zadeve
NVO	Nevladna organizacija
OECD	<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i> ; Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
OIF	<i>Organisation internationale de la Francophonie</i> ; Frankofonija
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
PEGS	Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti
PEU	Pogodba o Evropski uniji
RB	<i>Republika Bulgarija</i> ; Republika Bolgarija
RP	<i>Rzeczypospolitej Polskiej</i> ; Republika Poljska
RS	Republika Slovenija
SACR	<i>Slovenská agentúra pre cestovný ruch</i> ; Slovaška turistična agencija
SE	Svet Evrope
SR	<i>Slovenská republika</i> ; Republika Slovaška
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika
UNCTAD	<i>United Nations Conference on Trade and Development</i> ; Konferenca združenih narodov o trgovini in razvoju

UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization;</i> Organizacija združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo
VB	Velika Britanija
VŽU	Program <i>Vseživljenjsko učenje</i>
V4	Višegrajska skupina
ZDA	Združene države Amerike
ZTP	Zajamčene tradicionalne posebnosti
WHO	<i>World Health Organization;</i> Svetovna zdravstvena organizacija

*PREDGOVOR:
EVROPSKA UNIJA,
SLOVENC I IN SLOVANI*

Iztok Simoniti

Avtorjema monografije Ani Podgornik in dr. Boštjanu Udoviču gre vse priznanje. Monografija, ki je prva tovrstna pri nas, obravnava področje kulturne diplomacije slovanskih držav v Evropski uniji izvirno in natančno, zato moja razprava ni namenjena komentiranju dognanj avtorjev, ampak želi predvsem osvetliti še eno vprašanje, ki se poraja, in sicer vprašanje ustvarjalnosti oz. kreativnosti slovanskih narodov v Evropski uniji. Če sem v svojem delu leta 2011¹ izpostavil, da so slovanske države v EU do sedaj pokazale samo t. i. *pasivno kreativnost*, ki se kaže v tem, da so sprejele in se ravnajo po *acquis communautaire* – pravilih, ki so jih postavile »stare« zahodne članice EU, želim v tej razpravi poudariti, da je prišel čas, da slovanske države (in vse druge novinke) pokažejo tudi izvirno kreativnost, in sicer s prispevkom k oblikovanju konceptov in praks, uporabnih za vse države članice EU.

Predstavniki nekaterih slovanskih narodov na vprašanje *Kaj bodo Slovani prinesli v Evropsko unijo?* praviloma odgovorijo: »Kulturo!« S tem mislijo na kulturo v ožjem pomenu, torej na vse vrste umetniške produkcije, npr. beletristiko, poezijo, dramatiko, slikarstvo, kiparstvo, film, in iz teh izvirajoče najnovejše oblike artizmov, kot so videoprodukcije, performansi, instalacije, kiber umetnost itd. Ni dvoma, da je tovrstna kultura slovanskih narodov izjemno močan del celotne evropske ali zahodne kulture. A vendar se od Slovanov, glede na toda jih je – Čehov, Slovakov, Poljakov, Slovencev, Bolgarov – v Evropski uniji že skoraj 70 milijonov, potem ko se jim bodo pridružili še Hrvati, Črnogorci, Srbi, Bosanci in Makedonci, jih bo skoraj 90 milijonov, pričakuje več. Ne glede na to, da ne vemo, kaj se bo zgodilo z Ukrajino, Belorusijo in Rusijo, vemo, da so Slovani najštevilnejši rod v Evropi.

Evropska unija je zveza držav in ne etnosov, njene članice so nacije, organizirane v države. Čeprav člani niso Germani, Romani ali Anglosasi kot *genus* (rod), je zaradi njihove številčnosti in zgodovine v Evropi kljub temu smiselno postaviti vprašanje o evropskosti Slovanov.

¹ Simoniti, Iztok (2011): O nastanku držav in njihovih diplomacij konec 20. stoletja: primer slovenska diplomacija. V Boštjan Udovič et al.: *Diplomacija med teorijo in prakso*, 77–101. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Bistvena značilnost Evropske unije je, da je organizirana po načelih in praksah t. i. zahodne svobode: demokracije, republike in libertarnosti.

Prispevek Slovanov k ustvarjanju zahodnih konceptov in praks politične svobode od antike do moderne je minimalen, če sploh kakšen. Historično je zato mogoče reči sledeče: na eni strani lahko naštejemo desetine oseb slovanskega rodu, ki so oblikovale evropsko in zahodno civilizacijo na področju humanistike kot tudi naravoslovnih znanosti, na drugi strani pa je prispevek Slovanov k idejam in praksam humanizma, razsvetljenstva, liberalizma in moderne nesorazmerno skromen glede na prispevek Germanov, Anglosasov in Romanov, čeprav so Slovani že nekaj stoletij najštevilčnejši rod v Evropi.

Pesnik France Prešeren človeško upanje za svoj slovanski rod in svobodo izrazi v treh vrsticah:

*Narveč svetá otrokam sliši Slave,
tje bomo najdli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.*

O prispevku Slovanov in kaj si o sebi mislimo, zelo nazorno kaže študija slovenskega zgodovinarja Janka Prunka o zadnjih 225 letih intelektualne zgodovine Evrope.² Prunk v študiji omenja skoraj vse glavne ustvarjalce zahodne civilizacije: filozofe, umetnike, politike, vojskovodje, znanstvenike, teologe, ideologe, humaniste, moralce, preroke, vizionarje in pragmatike. Razmerje med neslovanskimi in slovanskimi imeni je grobo rečeno 100 : 1, čeprav so v obdobju med letoma 1776 do 2000 Slovani že največji rod v Evropi.

V tem smislu je ta študija tudi paradigmatična (vzorčna), saj samo potrjuje, kar sem sam že dolgo vedel, in sicer, da se Slovani med seboj ne beremo in ne citiramo, zato ker se ne spoštujemo, in zato ker mislimo, da – razen leposlovja – ni kaj brati. Mnogo boljše se počutimo v navajanju in razvrščanju zahodnih znanj in imen; vsekakor zato, ker menimo, da imajo v primerjavi z nami kaj povedati. Izjeme so seveda slavisti in tisti politologi ali zgodovinarji, ki citirajo slovanska imena v kontekstu ideologij ali balkanskih morij; tak je znani imenik iz obdobja

² Prunk, Janko (2008): *Racionalistična 1776–2000*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

stalinizma in titoizma ter po letu 1990 imenik tistih, ki jim sodi Haaško sodišče za vojne zločine.

Podobno sliko kaže tudi knjiga semiotika, lingvistica in pisatelja Umberta Eca, *Zgodovina lepote*, napisana šele leta 2004. V njej Eco predstavlja 2500-letni pregled zahodne lepote; med nekaj sto avtorji – slikarji, kiparji, cineasti – in nekaj tisoč njihovimi izdelki ni niti enega Slovana. Umberto Ecu ne moremo očitati, da je morda le neveden ali celo nespoštljiv, vendar njegova knjiga kaže na večji problem, tj. da slovanski svet, kot svet civiliziranih narodov, za Zahod in njegovo kulturo ne obstaja. Take knjige so samo sodobne ponazoritve rimskega opozorila “*Hic sunt leones*”, ki slovanski svet razumejo v kontekstu divjine, pretečih nevarnosti oz. težav (in se jim je zato bolje ogniti).

Zahodna civilizacija in vzhodne kulture

Evropski Zahod je ustvarjal civilizacije in slovanski Vzhod kulture. Kardinal Tomaš Špidlik, Čeh iz Brna, teolog in preučevalec slovanskega sveta, je jasen:³

Lahko bi rekli, da so Angleži tisti, ki z modrostjo pristopajo do življenja in so našli tisto, kar bi lahko imenovali pravo harmonijo: red v velikih stvareh, ki pa vključuje svobodo majhnih. Slovani, ki radi pretiravajo in zato poznajo le nihanje med totalitarizmom in anarhijo, občudujejo Angleže in njihovo urejenost. In vemo, da slovanski narodi poznajo vlado tujcev ali pa svojo lastno diktaturo kot alternativno neredu, prerekanju in revoluciji.

Dejstvo je, da je pravo in široko razsvetljenstvo, ki je oblikovalo in zahtevalo svobodne ljudi v svobodni družbi in ki je postavilo jasne temelje evropski svobodi, zaobšlo Vzhodno Evropo in Balkan, torej skoraj vse Slovane. Tako so se še povečali zaostanki Vzhoda do Zahoda, in jih čutimo tudi danes. Ta del Evrope je močno zaostajal v gospodarskem, socialnem in političnem življenju ter se zato zelo počasi civilizira. Za Srednjo Evropo, ki je geografski in kulturni pojem in kamor se tudi

³ Tomaš Špidlik (2004): Intervju. Delo, Sobotna priloga, 17. januarja 2004.

Slovenci uvrščamo, je značilno slovanstvo dveh obrazov. Kakor vemo, so staro Avstrijo sestavljali različni slovanski narodi, ki so se bojevali za svoj obstoj in razvoj. Počasi so si vsi izoblikovali nekakšno skupno identiteto t. i. »avstroslavizma«, ki pomeni politično in socialno zavest, da so vsi vključeni v zahodno civilizacijo, čeprav so v razbolelih umetniških dušah gojili nostalgijo po svojem vzhodnem izvoru.

Srednjeevropski Slovani so premalo ustvarjali na racionalnem in političnem področju, bolj so se potrjevali s poezijo, glasbo, slikarstvom, dramatiko in kar je še drugih humanističnih in umetniških področij, vzhodni Slovani pa tudi v mistiki, religiji in mitologiji. Lahko je razpoznati, kaj so k zahodni civilizaciji v politološkem smislu prispevali Francozi, Nemci, Italijani, Nizozemci, Švedsi, veliko težje pa je to ugotoviti, ko govorimo o Slovanih. Slovani take evropske sinteze še nismo naredili. »Sinteza pa ne more biti neka mešanica; sinteza je lahko v tem, da vidimo prispevke posameznikov, ki se organsko vključujejo in s tem gradijo celovitost modrosti življenja, vizije človeka, Boga in zgodovine,« pravi kardinal Špidlik (*ibid.*). Zanj je »prispevek Slovanov prav prispevek pri pojmovanju resnice kot nečesa živega. Zato je ne izčrpa noben sistem in noben zakon. Zato je neločljiva od življenja. Slovanška umetnost in književnost bogato pričujeta, da se življenje in resnica pretakata v odnosih in pripadata skupnosti. Vrata spoznanja sta tako ljubezen in sožitje« (*ibid.*).

Dobronamerne misli kardinala Špidlika seveda ne prispevajo k delovanju pragmatične racionalistične civilizacije Evropske unije, v kateri je treba vsak dan reševati številne konceptualne in konkretne probleme s področja financ, ekonomije, prometa, ekologije pa tudi varnosti, zunanje politike, geopolitike in strategije. Bistvo zahodne civilizacije je stalno ustvarjanje lastnih znanj in sprejemanje tujih, kar omogoča reševanje problemov, ki jih v veliki meri tudi sama ustvarja. To je civilizacija, ki je bolj kakor katera druga sposobna ideje uresničiti v praksi in probleme, nastale v zvezi s tem, reševati na vedno višji ravni; v resnici zelo kreativna civilizacija.

To seveda ne velja za slovanske narode, ki nikoli niso dosegli niti visoke (v najširšem smislu politološke analitične misli) niti praktične sinteze. V obojem so posnemali Zahod, kar pomeni, da težko ustvarjajo

lastna znanja in še težje sprejemajo tuja. Slovani so močno razvili duhovne in umetniške veščine, ki so nekakšna zmes mitologije, religije in ideologije, in ki kažejo, kakšno je (slabo) stanje duha, ne pa, kako se rešujejo problemi boljšega, omikanega življenja. Zahodnemu racionalizmu so se Slovani zoperstavili z intuicijo, zahodnim zapletenim miselnim konceptom in praktični izvedbi pa z navdihom in improvizacijo, ki je dobremu življenju vedno v škodo.

S trditvijo, da je Evropska unija najbolj zapletena politična tvorba, hočem reči, da je Zahod ustvaril učinkovito civilizacijo struktur in sistemov, ki zagotavljajo uresničevanje svobode (republike, demokracije in liberalizma) v vsakdanjem življenju evropskim narodom in nacijam. Upanje Slovanov, da bodo zahodnemu potrošništvu, površinskosti, moralni dekadenci in seksualni permisivnosti vdihnili globlji duh in zato globlji smisel človeškega življenja, so pobožne želje, ne pa uresničljiva realnost.

Dvajseto stoletje

Prispevek Slovanov v dvajsetem stoletju Evrope je morda največji v trpljenju in hrepenenju po svobodi – o tem pričajo vse umetnosti in vsi disidenti. Med Slovani so bile nesorazmerno številne žrtve v drugi svetovni vojni, ki je bila prej vojna za preživetje kot pa za svobodo. Hitlerjeva vojna je po napadu na Sovjetsko zvezo dobila značaj antične *polemos*, vojne, v kateri ni treba sovražnika samo premagati, ampak ga popolnoma uničiti. V ta *polemos* spada holokavst Judov, genocid Ciganov ter zdesetkanje Slovanov, zato da bi očistili prostor Poljske, Belorusije, Ukrajine in vzhodne Rusije za naselitev Germanov.

Nacizem in fašizem sta Slovane štela med manjvredne rase, za katere vojno pravo in številne mednarodne konvencije niso veljali. Ameriški sodni psiholog, ki je sodeloval v nürnberškem procesu proti nacističnim zločincem, v svojem dnevniku pripoveduje, da je bila večina obtožencev vidno pretresena, ko so jim vrteli ameriški dokumentarec o koncentracijskih taboriščih, nekateri so gledali v tla, drugi so hlipali in kasneje v en glas obtoževali Hitlerja in Himmlerja, češ da sta za njihovimi hrbti

spletla zločinsko zaroto. Toda ko so jim čez čas prikazali še sovjetski dokumentarec o podobno grozljivih zločinih na vzhodni fronti, so bili večinoma neprizadeti, pa ne le zaradi nezaupanja v verodostojnost ruskih virov. »Ah, tisto je bilo na Vzhodu«, so rekli in zamahnili z roko. Odnos nacizma in fašizma do Jugoslovanov je bil enak, vendar so se ti največ pobijali med seboj. Vsiljena vojna je bila dober povod za to.

Nesorazmerno je bilo tudi trpljenje slovanskih narodov in tistih, ki so se znašli na vzhodni strani železne zavese in so 45 let živeli v monizmu: stalinizmu ali jugotitoizmu. Značilnost monizmov je, da se ne morejo izogniti zločinom, saj so svobodo vedno pripravljene zadušiti z nasiljem. To je bila politična usoda slovanskih držav Srednje Evrope in Balkana. Naj ilustriram prakso monizma. Tito se je uprl nacistom, vendar je dal pobiti vse politične nasprotnike – domobrnce, četnike, belogardiste, ustaše, ki so bili vsi jugo-slovani – ki so jih zavezniki neposredno po koncu vojne vrnili; uprl se je Stalinu, vendar je z nasprotniki obračunal v moškem in ženskem taborišču Goli otok; uvedel je blažjo varianto socializma, vendar je uporabil zločin vedno, kadar se je čutil ogroženega. Monizem je vedno ogrožen in vedno potrebuje notranjega in zunanjega sovražnika.

V celoti gledano so si verjetno največ trpljenja prizadeli Slovani sami. Zato je nujno, da našo zgodovino znova ocenimo, saj jo danes razumemo drugače.

Zahodna družba in svoboda

Slovani osvoboditve izpod nacizma in fašizma po letu 1945 niso uspeli spremeniti v svobodo, ampak so nadaljevali osebno, družbeno in državno življenje v nesvobodi, to je v raznih komunizmih in socializmih. Razpad Sovjetske zveze in Jugoslavije po letu 1990 je bil enkratna priložnost Slovanov, da osamosvojitev spremenijo v svobodo. Če bo obstala evropska ureditev, ki se je začela po koncu bipolarizma leta 1990 in ki je naklonjena obstoju malih in srednjih držav, demokraciji in širjenju Evropske unije, potem bi se lahko Srednja Evropa in Balkan v nekaj desetletjih politično normalizirala v tem smislu, da bi te države demokracijo prevzele

kot trajno družbeno ureditev. Sprememba sedanjega evropskega reda pa bi ta proces »civiliziranja« ustavila; v dvajsetem stoletju se je to v Srednji in Vzhodni Evropi zgodilo vsaj dvakrat z vzponom komunizma, fašizma in nacizma med obema vojnama in prevlado stalinizma po letu 1945.

Zahodna Evropa je od leta 1945 naprej ustvarjala družbo, ki jo danes pooseblja Evropska unija, ki je po mojem mnenju največ, kar je Zahod v politiki konceptualno domislil in praktično izpeljal. Evropska unija je spremenila odnose med državami in življenje svojih državljanov s pomočjo zapletenih institucij, ki v vsakdanjem življenju skrbijo za udejanjanje temeljnih principov zahodne družbe ter vse bolj tudi trajnostnega razvoja, sodobne oblike odgovornosti do prihajajočih generacij. Evropska unija je še vedno predvsem mirovni (politični) načrt in šele nato gospodarski, monetarni, tehnološki ter mednarodnodiplomatski in varnostni. Zato je prvenstvena naloga politike v Evropski uniji, da s stalnim pogajanjem – dialogom in načelnimi kompromisi – ustvarja pogoje za svobodno življenje posameznikov, narodov, manjšin in držav ter za rast znanja, ki je moč.

Kultura

Za strnjeni geopolitični pas Srednje in Jugovzhodne Evrope, kjer živi največ Slovanov, je značilno ozko razumevanje pojma kultura. Zahod razume ta pojem kot način, kako ljudje ravnaajo drug z drugim in s svetom okoli sebe. Filozofija, umetnost, znanost, mitologija in ideologija samo ožje opisujejo tisto stanje duha, ki je podlaga za konkretno delovanje. Če se nam kaže, da so vse te človeške iznajdbe duha v razsulu, to pomeni, da je duh v razsulu in da so na pohodu dekadenca, nihilizem in anarhija. Take so seveda analize poklicnih pesimistov. Za Srednjo in Jugovzhodno Evropo pa kultura pomeni umetniško produkcijo slik, knjig, pesmi, dram, kipov, filmov in kar je novega računalniškega artizma. Tako ozko razumevanje kulture kaže na prepričanje, da je kultura najpomembnejši del človeške ustvarjalnosti, ki zadostuje za ohranitev nacionalne identitete, vendar je to premalo. Menim, da je čas, da slovanski narodi v svojo identiteto vgradijo tudi

načela in prakse demokracije, republike in liberalizma. Želim opozoriti, da imajo oblastniki politično slabo razvitih narodov – kamor spadajo slovanski – določen kompleks do kulture, ki se kaže v zatiranju (neprimernih) živih umetnikov in slavljenju (primernih) mrtvih. Zato kulture – v smislu umetniške produkcije – oblasti ne marajo, ker je pri vsakdanjih opravih politike moteča, saj preveč jasno problematizira realnost. Rade pa imajo slavnostno ali *nepravo* kulturo.

Za ozko razumljeno kulturo je umetnost nekakšen okras in ponos naroda ter glavni dokaz upravičenosti njegovega obstoja. Umetnost za Slovane ni isto kakor za Zahod. Za filozofa Bertranda Russla je umetnost »pripovedovanje, prikazovanje in tolmačenje resnice, torej tega, kar je lepega in zlega«. Za Slovane umetnost nima napovedovalne vrednosti, ampak odrešiteljsko; umetnost deluje kot tolažnica in ne kot Kasandra, ki opozarja na slabo in ga napoveduje.

Za slovanski svet je značilno, da slabo razume kompleksnosti in kompletnosti nacionalnega razvoja. Najbolj prevajani slovenski pisatelj Drago Jančar slovensko nerazvitost opisuje takole:⁴

Kulturno življenje se je pri večjih »državotvornih« evropskih narodih formiralo vzporedno s politično in gospodarsko močjo nacije, kultura se je iz nje tudi deloma napajala, medtem ko je bila pri Slovencih od vsega začetka v njenem središču, nacija je nastajala prav iz kulture. Skozi stoletja se je identiteta slovenskega kakor tudi nekaterih drugih manjših srednjeevropskih narodov v odsotnosti realne politične moči in svobode, potrjevala skozi kulturo. Njen nastanek in razvoj zato nista zgolj seštevek umetniških dosežkov in organizacijskih oblik, pač pa pomenita dolgotrajen proces, boj za nacionalno emancipacijo in pravico do svobodnega izražanja. Kultura ima v slovenskem razvoju dvojno funkcijo: ustvarja samosvojost in odpornost znotraj tujih političnih in gospodarskih sistemov, hkrati pa razvija visoke umetniške forme.

Menim, da je celovit nacionalni razvoj mogoč samo v lastni državi. Samo nacija – narod z državo – lahko razvije vse vrste človeškega znanja v svojem jeziku. Nacionalni jezik je torej usoda, ki jo moramo gojiti, če

⁴ Jančar, Drago (2003): Kultura, gospodarstvo, nacionalni interes. V Neda Pagon in Mitja Čepič (ur.), *Nacionalna identiteta in kultura*, str. 184. Ljubljana: ICK.

hočemo ostati Slovenci; jezik je izhodišče misli in prakse. Nekompletni razvoj Jančar opiše kot »odsotnost realne politične moči in svobode«. Svoboda v svoji osnovni obliki pomeni predvsem odsotnost ovir pri ustvarjanju vseh vrst znanj in produktov v lastnem jeziku. Slovenska in slovanska – ozko razumljena – kultura pa je najprej protest proti nesvobodi in ta protest se manifestira v umetniškem ustvarjanju. Za tisto ustvarjalnost, katere rezultat je dobro življenje, pa je treba kulturo razumeti kot filozofijo in prakso humanizma, kot način, kako ravnamo drug z drugim. Slovani veliko pišejo o svobodi, vendar so najmanjšo količino misli ustvarili v svobodi in največ v nesvobodi; morda zato tako mazohistično in zmotno utrjujejo prepričanje, da se iz največjega trpljenja rojevajo najvišje umetnosti in resnice, pa tudi da je umetniške obdelave vredno samo tisto, kar je tragično in nečloveško. To je duhovna nekompletnost, ki preprečuje veselje nad življenjem kot takim. Romanika, gotika in renesansa, humanizem, razsvetljenstvo in liberalizem niso proizvodi trpečih duš, ampak izraz svobodne ustvarjalnosti.

Pasivna in aktivna ustvarjalnost – neustvarjalnost frustrira

Vseh dvanajst novih držav članic, včlanjenih po letu 2004, ki so do zdaj postale članice Evropske unije – od Estonije na severu do Cipra in Malte na jugu – je v procesu približevanja pokazalo sposobnost, da tako rekoč v celoti in brez ugovorov sprejmejo zahteve EU. To dejansko niso bila pogajanja, temveč – sicer kultivirani in dobronamerni – politični diktat EU kandidatkam, da sprejmejo tiste civilizacijske norme (t. i. *acquis communautaire*), ki so potrebne za delovanje Unije (menda gre za več 90 tisoč strani predpisov, pravil, uredb, navodil itd.). *Acquis* moramo razumeti kot pravila obnašanja ali natančen hišni red. Ta pravila, ki so na Zahodu nastajala desetletja (od leta 1945 naprej), za kandidatke niso bila stvar pogajanj, temveč so jih morale sprejeti po principu »vzemi ali pusti«. Države kandidatke se torej niso mogle pogajati o principih in postopkih, temveč samo o nebitvenih konkretnih olajšavah pri uveljavljanju načel

in praks EU v svojih državah. Vse države Vzhoda so torej pokazale pasivno ustvarjalnost – imenujmo jo tako – saj je bil njihov interes vstopiti v družino civiliziranih držav Zahoda.

Maja leta 2004 je tako v EU vstopilo prek 55 milijonov Slovanov, januarja 2007 pa še 9 milijonov Bolgarov in 2013 še skoraj 5 milijonov Hrvatov; kasneje jih bo morda še več (iz držav nekdanje Jugoslavije ter iz Belorusije in Ukrajine). Slovani torej vstopajo v hišo, v izgradnja katere niso prispevali niti ene opeke niti žlice malte; torej niti enega *acquis* koncepta niti prakse. Prepričan sem, da bodo morale nove članice kasneje pokazati tudi izvirno ustvarjalnost; morale bodo dejansko prispevati k načinu mišljenja in delovanja znotraj ter zunaj EU. Evropska unija bo namreč morala prevzeti pomembno vlogo pri reševanju težkih svetovnih problemov.

Evropska unija je danes skupnost 27 držav s skoraj 500 milijoni prebivalcev, ki ustvarijo četrtno svetovnega bogastva (BNP). Je je globalna sila, ki nosi veliko odgovornost za boljši svet. Če torej Slovani in vsi drugi novinci ne bodo intelektualno in organizacijsko prispevali k delovanju Evropske unije, bodo morale pravila delovanja, tako kakor do sedaj, ustvarjati zahodne države. To bo pri Slovanih postopoma povzročalo frustracije, slabo voljo in komplekse, pri zahodnjakih pa utrjevalo prepričanje o njihovi večvrednosti ter postavljalo vprašanja v smislu napovedi mojega zahodnega diplomatski kolega: »Zakaj smo jih sploh spustili v našo, zahodno hišo, saj zaradi neznanja probleme ustvarjajo, ne pa rešujejo?« Vprašanje ustvarjalnosti je torej temeljno politično vprašanje in je po naravi ozko povezano z vprašanjem znanja. Znanje pa se pridobiva samo na en način, s študijem in prakso. Če družba to razume, bo razumela tudi država, da je znanje preživetveno vprašanje tako za posamezno državo kakor za celotno EU.

Dialog slovanskih držav

Menim, da bi morale slovanske države, poleg vprašanja širjenja svoje kulture v EU, skupen razmislek in pozornost nameniti tudi vprašanju tiste ustvarjalnosti, ki je potrebna za razvoj EU kot politične skupnosti